

XAVFLI YUKLARNI XALQARO YO‘LLARDA TASHISH TO‘G‘RISIDAGI KONVENSIYA ASOSIDA TOMONLAR JAVOBGARLIGI

Sheraliyeva Sh.Z.,

Xalqaro biznes-huquq fakulteti magistri
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
(O‘zbekiston, Toshkent)

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqola xalqaro avtomobil yuk tashishda xavfli yuklar bo‘yicha javobgarlik masalalarini tahlil qiladi. Maqolada Xalqaro avtomobil yuk tashishida xavfli yuklar bo‘yicha Yevropa kelishuvi asosidagi asosiy tomonlar — jo‘natuvchilar, tashuvchilar va yuk qabul qiluvchilarning majburiyatlari va javobgarligi ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada O‘zbekistonning amaldagi qonunchiligida xavfli yuklarni tashish bo‘yicha normativ hujjatlar va xalqaro huquqdagi prinsiplar bilan uyg‘unlashgan tamoyillar tahlil qilinadi. Maqolada xalqaro huquqdagi asosiy konvensiyalar, masalan, CMR va Bazel Konvensiyasi, hamda ularning ADR bilan aloqasi ko‘rsatib o‘tiladi. Yana, maqolada takliflar berilgan bo‘lib, ularning maqsadi milliy qonunchilikni xalqaro talablar bilan uyg‘unlashtirish va xavfli yuklarni tashishda xavfsizlikni ta‘minlashdir.

Kalit so‘zlar: xavfli yuklar, Yevropa kelishuvi, CMR va Bazel Konvensiyasi, javobgarlik.

АННОТАЦИЯ

Данная научная статья анализирует вопросы ответственности сторон в международных автомобильных перевозках опасных грузов. В статье рассматриваются основные стороны, участвующие в перевозке опасных грузов — отправители, перевозчики и получатели — в контексте Европейской конвенции о международных автомобильных перевозках опасных грузов (ADR). Также анализируются нормативно-правовые акты Республики Узбекистан, регулирующие перевозку опасных грузов, и согласованность международных правовых принципов. В статье также рассмотрены ключевые конвенции, такие как Конвенция CMR и Базельская конвенция, и их связь с ADR. Кроме того, предложены рекомендации по гармонизации национального законодательства с международными стандартами и повышению безопасности при перевозке опасных грузов.

Ключевые слова: опасные грузы, Европейское соглашение, КДПГ и Базельская конвенция, ответственность.

ABSTRACT

This scientific article analyzes the issues of liability in international road transport of hazardous goods. The paper discusses the main parties involved in hazardous goods transportation — consignors, carriers, and consignees — based on the European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road (ADR). The article also examines the normative documents in Uzbekistan's legislation regarding hazardous goods transport and the alignment of international legal principles. The key conventions, such as the CMR and Basel Conventions, and their relation to ADR are highlighted. Furthermore, the article provides recommendations aimed at harmonizing national legislation with international standards and enhancing safety in hazardous goods transportation.

Keywords: dangerous goods, European agreement, CMR and Basel Convention, liability.

KIRISH

Xalqaro avtomobil yuk tashishida xavfli yuklar nafaqat transport vositalarini, balki transport jarayonlarining barcha qatnashuvchilarini yuqori darajada xavf ostiga qo'yadi. Ushbu yuklar atrof-muhitga jiddiy zarar yetkazishi, inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi yoki keng miqyosdagi inqirozlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois, xalqaro huquqda xavfli yuklarni tashish bo'yicha maxsus normativ hujjatlar ishlab chiqilgan. Ulardan eng ahamiyatlisi — 1957 yilda imzolangan Xalqaro avtomobil yuk tashishida xavfli yuklar bo'yicha Yevropa kelishuvi bo'lib, unda barcha tomonlar — jo'natuvchilar, tashuvchilar va yuk qabul qiluvchilar — o'z majburiyatlarini aniq belgilab olgan. Ushbu maqolada, konvensiya normalari asosida tomonlarning javobgarligi, shuningdek, xalqaro huquqdagi umumiy prinsiplarga muvofiq tahlil qilinadi.

Asosiy tomonlar va ularning javobgarligi

Jo'natuvchining javobgarligi

Konvensiyaga ko'ra, jo'natuvchi yukning xavfsizligi uchun birinchi darajada javobgardir. Jo'natuvchining javobgarligi quyidagi asosiy majburiyatlarni o'z ichiga oladi:

Yukning aniq tasnifi: Jo'natuvchi yukning qanday xavfli xususiyatlarga ega ekanligini aniqlash va bu haqda to'liq ma'lumot taqdim etish majburiyatiga ega. Yukning noto'g'ri tasnifi xavfli vaziyatlarga olib kelishi mumkin, chunki noto'g'ri klassifikatsiya yukni tashish va saqlashda noto'g'ri vositalar va usullarni qo'llashga sabab bo'ladi. Konvensiyaning 1.4.2.1.1 bandiga binoan, jo'natuvchi yukni to'g'ri

belgilash va transportda xavfsiz tarzda tashish uchun zarur barcha choralarni ko'rish kerak.

Yukning to'g'ri o'ralishi va belgilanishi: Jo'natuvchi yukning xavfli tabiati to'g'risida aniq ma'lumotlarni va belgilarning to'g'ri bo'lishini ta'minlashi kerak. Bu, avvalo, tashish jarayonida xavfning oldini olishga yordam beradi. Konvensiyaning 1.4.2.1.3 bandiga ko'ra, jo'natuvchi, yukni o'rab, belgilashda xavfsizlik talablariga to'liq rioya etishi kerak.

Hujjatlarni taqdim etish: Jo'natuvchi tashuvchiga yuk bilan bog'liq barcha hujjatlarni, jumladan xavfsizlik bo'yicha ko'rsatmalarni, transport naqdloni va boshqa zarur hujjatlarni taqdim etishi lozim (Konvensiya, 5.4.1). Bu hujjatlar yukni tashishda barcha xavf-xatarlar haqida to'liq va aniq ma'lumot olishni ta'minlaydi.

Bundan tashqari, jo'natuvchi yukning xavfli xususiyatlaridagi o'zgarishlar haqida tashuvchi va boshqa tomonlarni xabardor qilish majburiyatiga ega. Xavfli yuklarni noto'g'ri o'rash yoki noto'g'ri xabar berish natijasida yuzaga keladigan jarohatlar, ekologik ofatlar va iqtisodiy zararlar jo'natuvchi tomonidan qoplanishi kerak.

Yuk tashuvchining javobgarligi

Yuk tashuvchining asosiy javobgarligi transport vositalarini xavfsiz va tegishli holatda ishlatishdan iborat. Konvensiyada yuk tashuvchining javobgarligi quyidagi jihatlarga urg'u beradi:

Texnik talablarga mos transport vositalari: Yuk tashuvchi xavfli yuklarni tashish uchun faqat xavfsiz va Konvensiyaning texnik talablariga javob beradigan transport vositalaridan foydalanishi kerak. 9-bobga muvofiq, yuk tashuvchi tashish vositalarini to'g'ri tanlab, ularning xavfsizlik texnikasini doimiy ravishda tekshirib turishi lozim.

Haydovchilarning malakasi va tayyorgarligi: Konvensiya 8.2-bobida, yuk tashuvchi har bir haydovchini maxsus tayyorlashga, xavfli yuklarni tashish bo'yicha zarur bilimlarni olishiga kafolat berishi kerak. Haydovchilar xavfli yuklarni tashishda ayniqsa ehtiyotkor bo'lishi kerak, chunki ular odatda avariya holatlarini oldini olishga mas'uldirlar.

Xavfsiz transport yo'llarini tanlash: Konvensiya 1.9-bobida yuk tashuvchi, xavfli yuklarni tashishda shahar markazlari yoki aholi zich joylashgan hududlardan chetda bo'lgan yo'llardan foydalanish majburiyatiga ega. Bu transport jarayonidagi xavfni kamaytirishga yordam beradi va atrof-muhitga minimal zarar yetkaziladi.

Yuk tashuvchi, shuningdek, tashish jarayonida yukning xavfli tabiati bo'yicha to'liq va aniq ma'lumotlar olishni ta'minlashi, har qanday baxtsiz hodisa yuzaga kelganida javobgarlikni o'z zimmasiga olishga tayyor bo'lishi kerak. Ammo,

Konvensiyaga ko‘ra, tashuvchi, agar hodisa tabiiy ofat yoki boshqa noma‘lum kuchlar sababli yuzaga kelgan bo‘lsa, javobgarlikdan ozod qilinishi mumkin.

Yuk qabul qiluvchining javobgarligi

Yuk qabul qiluvchi tomonidan amalga oshiriladigan majburiyatlar ham muhim ahamiyatga ega. Konvensiyaga ko‘ra, yuk qabul qiluvchi quyidagi majburiyatlarni bajarishi kerak:

Yukni to‘g‘ri qabul qilish: Konvensiyaning 1.4.2.3 bandiga muvofiq, yuk qabul qiluvchi yukni jo‘natuvchi tomonidan belgilangan shartlarga muvofiq qabul qilish majburiyatiga ega. Agar yuk qabul qiluvchi yukni qabul qilmaslikka qaror qilsa, bu shartnoma shartlarini buzganlik hisoblanadi.

Yukning xavfsiz saqlanishi: Yukni qabul qiluvchi, yukni saqlash, o‘rnatish va ishlov berish jarayonida xavfsizlik talablariga rioya etishi kerak. Boshqa holatda, agar xavfsizlik qoidalari buzilsa, u javobgarlikka tortilishi mumkin.

Konvensiyada belgilangan javobgarlik prinsiplari xalqaro huquqning bir qator boshqa normativ hujjatlari bilan uyg‘unlashadi. Xususan, **CMR Konvensiyasi** (1956) xalqaro avtomobil tashuvchilarining javobgarligini tartibga soladi va Konvensiyadagi prinsiplar bilan ko‘p jihatlari mos keladi. CMR Konvensiyasi ham tashuvchilarni o‘z majburiyatlarini bajarmaganligi sababli yuzaga kelgan zararlardan javobgarlikka tortadi.

Bazel Konvensiyasi (1989) esa, xavfli chiqindilarni transchegaraviy tashish bo‘yicha me‘yorlarni belgilaydi va Konvensiyada xavfli yuklar tashilishi bo‘yicha keltirilgan tamoyillarga o‘xshash tartiblarni ko‘rsatadi. Xalqaro xususiy huquq prinsiplariga ko‘ra, javobgarlikni ta‘minlashda barcha tomonlarning manfaatlarini himoya qilish maqsad qilinadi.

O‘zbekiston qonunchiligida javobgarlik

O‘zbekistonda Konvensiyaprinsiplarining amalga oshirilishi uchun bir qator normativ hujjatlar ishlab chiqilgan. Misol uchun, “Avtomobil transporti to‘g‘risida”gi qonun va xavfli yuklarni tashish bo‘yicha tegishli qarorlar, Konvensiyaning ko‘pgina qoidalarini o‘z ichiga oladi. Ammo amaliyotda, yukning to‘g‘ri belgilanishi va o‘ralishidagi me‘yorlarning buzilishi va ularning qonun bilan tartibga solinishi uchun yanada kuchliroq normativ hujjatlar va javobgarlikni kuchaytirish zarur.

Milliy qonunchilikni Konvensiya bilan uyg‘unlashtirish: Konvensiya qoidalarini amalga oshirish uchun batafsil normativ hujjatlar ishlab chiqish zarur. Ushbu hujjatlar, shuningdek, xavfli yuklarni tashish jarayonini aniq tartibga soladi va yuridik nuqtai nazardan muammo yuzaga kelgan hollarda tomonlarning javobgarligini ta‘minlaydi.

Yuk tashuvchilar va jo‘natuvchilarni malakasini oshirish: Yuk tashuvchilar va jo‘natuvchilarning xavfli yuklarni tashish bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini oshirish uchun maxsus o‘quv kurslari tashkil etish lozim. Bu, o‘z navbatida, xavfli vaziyatlarni oldini olishda samarali bo‘ladi.

Tashish monitoring tizimini ishlab chiqish: Raqamli nazorat va kuzatish tizimlarini joriy etish, tashuvchilarga va jo‘natuvchilarga xavfli yuklarni qanday samarali va xavfsiz tarzda tashishni nazorat qilish imkonini beradi.

XULOSA

Xalqaro avtomobil yuk tashishda xavfli yuklar bo‘yicha Konvensiyada belgilangan tomonlarning javobgarligi xavfsizlikni ta‘minlashda asosiy element hisoblanadi. Bu qonuniy normalar nafaqat iqtisodiy zararlarni kamaytirishga, balki atrof-muhitni va inson salomatligini himoya qilishga xizmat qiladi. Xalqaro va milliy qonunchilikni yanada uyg‘unlashtirish, amaldagi normativ hujjatlarni takomillashtirish, va barcha tomonlar uchun nazorat mexanizmlarini joriy etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. ADR (2021). Xavfli Yuklarni Xalqaro Avtomobil Tashuvlari Bo‘yicha Yevropa Bitimi (ADR). Birlashgan Millatlar Tashkilotining Yevropa Iqtisodiy Komissiyasi (UNECE).

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/danger/publi/adr/ADR2021/ADR_2021_e.pdf

2. ECE/TRANS/300 (2021). Xavfli Yuklarni Xalqaro Avtomobil Tashuvlari Bo‘yicha Yevropa Bitimi (ADR). Birlashgan Millatlar Tashkiloti.

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/2021/ADR2021_Amendments.pdf

3. UNECE (2021). DOPG bo‘yicha Yuk oluvchining majburiyatlari.

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/danger/publi/adr/adr_e.pdf

4. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro Yuk Tashish Shartnomasi to‘g‘risidagi Konvensiya (CMR) (1956). Jeneva: BMT.

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/conventn/CMR_text.pdf

5. O‘zbekiston Respublikasi 'Avtomobil Transporti To‘g‘risida'gi Qonuni.

<https://lex.uz/acts/-22964>

6. UNECE (2021). DOPG Amalga Oshirishni Takomillashtirish Bo‘yicha Tavsiyalar. Jeneva: BMT.

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/danger/publi/adr/DOPG_implementation.pdf